



FILOSOFIAN KOE 28.9.2018 HYVÄN VASTAUKSEN PIIRTEITÄ

Tutkintoaineen sensorikokous on hyväksynyt seuraavat hyvän vastauksen piirteet.

Filosofiasta ja sen arvioinnista lukion opetussuunnitelman perusteissa

Ylioppilastutkintolautakunta on päättänyt, että syksyn 2017 tutkintokerrasta kevään 2020 tutkintokertaan asti ylioppilaskoe voidaan suorittaa sekä vuoden 2003 että vuoden 2015 lukion opetussuunnitelman perusteiden pohjalta. Filosofian jaos on pyrkinyt laatimaan tehtävät siten, että syksyn 2018 kokeessa kaikkiin tehtäviin voi vastata kumman tahansa perusteiden mukaan laaditun opetussuunnitelman pohjalta.

Vuoden 2015 lukion opetussuunnitelman uudistus oli pääosin päivitys. Esimerkiksi filosofiasa kurssien määrä tai sisältö ei ratkaisevasti muuttunut. Filosofian opetuksen tavoitteissa tapahtui muutos. Uusissa perusteissa ajattelun taitoja korostetaan enemmän kuin aiemmissa. Vastaavasti yleissivistäviä perustietoja filosofian historiasta ja sen nykysuuntauksista korostettiin enemmän vuoden 2003 opetussuunnitelman perusteissa. Tästä seuraa jonkinasteisiä eroja arviointiin, mutta molemmat tekijät ovat mukana molemmissa perusteissa, joten kyse on ennen kaikkea painotuksesta. Ero vaikuttaa parhaisiin pisteisiin. Kiitettävissä ja huipupisteiden vastauksissa painottuu lukion opetussuunnitelman 2003 (LOPS03) pohjalta syvällinen filosofian perinteen tuntemus. Lukion opetussuunnitelman perusteiden 2015 (LOPS15) pohjalta taas painottuu oma johdonmukainen ja luova ajattelu. Hyvän vastauksen piirteissä, esimerkiksi filosofian arviointia ohjaavassa taulukossa, nämä molemmat osaamisalueet on otettu huomioon.

Molemmat opetussuunnitelman perusteet määrittävät lukion filosofian luonteen ja arvioinnin lähtökohdat pitkälle yhtenevästi: Filosofinen ajattelu tarkastelee käsitteellisesti ja järjestyksellisesti koko todellisuutta ja eri tapoja hahmottaa sitä. Filosofiasa arviointi kohdistuu ajattelun taitojen ja keskeisten käsitteiden hallintaan sekä kykyyn ilmaista filosofista ajattelua.

Bloomin taksonomia ohjaamassa digitaalisen reaaliaineen kokeen tehtävien laadintaa

Reaaliaineen digitaalisen ylioppilaskokeen tehtävien vaikeustasoissa on otettu huomioon Bloomin kognitiivisia oppimistavoitteita koskeva taksonomia sekä Andersonin ja Krathwohlin siitä kehittämä muunnelma. Niiden perusteella tehtävässä vaadittavaa kognitiivista prosessia arvioidaan kuusiportaisella hierarkkisella asteikolla: muistaa / palauttaa mieleen, ymmärtää/käsittää, soveltaa, analysoida, arvioida ja luoda (syntetisoida). Kaksi ylintä tasoa ovat taksonomioissa eri järjestyksessä.

Ylioppilastutkintolautakunta on ryhmitellyt tehtävät vaativuustason mukaan neljään luokkaan. Muistamista ja käsittämistä vaativat tehtävät on jaettu suljettuihin (A) ja avoimiin (B) tehtäviin. Esimerkiksi monivalintatehtävät kuuluvat luokkaan A ja määrittelytehtävät luokkaan B. Vaativammat tasot on myös ryhmitelty kahteen luokkaan C ja D. D-tason tehtäviin voi kuulua luova elementti, joka lisää tehtävän vaativuutta, koska se edellyttää kykyä soveltaa, kehittää tai muuntaa lukion opetussuunnitelman perusteissa määriteltyä osaamista myös sellaiselle alueelle, jota ei ole käsitelty lukiossa. Vaihtoehtoisesti D-tasolla ovat tarkasteltavana erityisen laajat, monipuoliset sekä mahdollisesti uudentyypiset aineistot ja niiden yhdistelmät.

Filosofian ylioppilaskokeen vastausten arviointi

Filosofia on yleistä, abstraktia ajattelua. Siksi siinä pelkkä asian ymmärtäminen voi usein olla hyvin vaativa suoritus. Tämän takia yllä mainittuja Bloomin taksonomian luokituksia ei pidä filosofian arvioinnissa pitää kaavamaisen hierarkkisinä. Tiedollisen osaamisen eri ulottuvuudet ovat filosofiassa lähes poikkeuksetta limittäisiä, vaikka määrittelyä, kuvailua ja selittämistä vaativat tehtävän osiot ovat pääsääntöisesti suppeampia kuin erittelyä, pohdintaa ja arviointia vaativat.

Filosofinen ajattelu voidaan yleensä jäsentää sarjana avoimia kysymyksiä ja niihin annettuina vastauksina. Tästä johtuen filosofian kokeessa arvioidaan yhtäältä kokelaan kykyä hahmottaa filosofisia kysymyksiä, toisaalta hänen kykyään ymmärtää ja arvioida vastauksia niihin. Mikäli tehtävässä pyydetään arvioimaan jotakin filosofista väitettä, olennainen osa vastausta on tarkastella, mihin kysymykseen kyseinen väite vastaa. Kun kokelas on hahmottanut oikein taustalla olevan filosofisen kysymyksen, hänellä on selkeä lähtökohta arvioida väitteen perusteita ja osoittaa mahdollisia vaihtoehtoisia vastauksia kysymykseen.

Ylioppilaskokeessa arvioitava filosofinen ajattelu kommunikoidaan kielellisesti. Siksi arvioinnissa tulee kiinnittää huomiota myös ajattelun esittämiseen monella tasolla tekstin kirjallisuudesta vaikuttavuudesta kappalejakoon. Kyse ei kuitenkaan ole äidinkielen tehtävästä, ja hyvä kirjallinen esitys on hyvän filosofian vastauksen tunnusmerkki vain siinä määrin kuin se ilmentää hyvää filosofista ajattelua. Hyvä filosofinen vastaus on läpi ajateltu. Se tarkoittaa vastauksessa useita eri piirteitä. Tärkeimmät niistä ovat vastauksen osuvuus, eheys ja vakuuttavuus.

Vastauksen osuvuus eli sen relevanssi ja asiaankuuluvuus on hyvän vastauksen ydin. Hyvät tiedot ja ymmärrys sekä johdonmukainen argumentaatio eivät tuota edes hyväksyttävää vastausta, jos ne eivät vastaa tehtävään. Tämän vuoksi osuvuus on alla listatuista ulottuvuuksista tärkein. Yksi osuvan vastauksen piirteistä on, että se on selkeä. Filosofisessa ajattelussa kysymykset ja vastaukset on pystyttävä muotoilemaan selvästi.

Vastauksen eheys liittyy vastauksen rakenteeseen. Rakennetta on filosofiassa perinteisesti arvioitu ns. SOLO-mallilla (Structure of the Observed Learning Outcome). Sen roolia filosofian arvioinnissa on täsmennetty arvioimalla mallin mukaan vastausten eheyttä ja tuomalla osuvuus ja vakuuttavuus eheyden rinnalle arviointikriteereiksi. Kokelaan kyky jäsentää käsitteellisesti ongelmia ja ratkaisuja sekä tunnistaa ja arvioida perusteluja ilmenee vastauksen johdonmukaisuutena ja moniulotteisuutena.

Vastauksen vakuuttavuus tarkoittaa filosofiassa ennen kaikkea argumentaation hyvää laatua. Sen ytimessä ovat filosofisesti hyväksyttävät lähtökohdat sekä riittävä yhteys väitteiden ja perustelujen välillä.

Hyvä filosofinen ajattelu näkyy käsitteiden ja teorioiden osaamisessa ja käytössä sekä ilmiökentän hallinnassa. Niiden lisäksi asiaan vaikuttavat vastauksen osuvuus, eheys ja vakuuttavuus. Tiedollisen osaamisen tapaan myös arvioinnin muut ulottuvuudet ovat filosofiassa lähes poikkeuksetta osittain päällekkäisiä silloin, kun vastaus täyttää relevanssin minimivaatimukset eli osuu tehtävänantoon. Vastaus voi olla tiedolliselta osaamistasoltaan hyvä, mutta ajattelun esittämistapa saattaa olla heikkoa tai toisin päin. Ulottuvuudet eivät kuitenkaan ole täysin riippumattomia toisistaan, koska esitystapa, käsitteiden käyttö ja ilmiökentän hallinta liittyvät yhteen.

Filosofian tehtävien luonteen vuoksi vastauksen kypsyyttä koskevat seikat ovat erityisen tärkeässä asemassa. Ylioppilastutkintolautakunta on antanut kypsyyden osoittamisesta ohjeet reaaliaineiden digitaalisten kokeiden määräyksissä (https://www.ylioppilastutkinto.fi/images/tiedostot/reaaliaineiden_digitaalisten_kokeiden_maaraykset_2017.pdf). On hyvä huomata, että määräysten mukaan epäolennaisten näkökohtien käsittely heikentää vastauksen arvoa.

Alla oleva taulukko voi auttaa filosofian ylioppilaskokeen vastausten arviointia osuvuuden, eheyden ja vakuuttavuuden näkökulmista. Nämä ja vastauksen sisältöön liittyvät seikat muodostavat yhden kokonaisarvion, joka esitetään tehtävänosasta annettavalla pistemäärällä.

Arvioinnin ulottuvuus	/Pistemäärä 0	25 %	50 %	75 %	100 %
Osuvuus	Vastaus ei lainkaan vastaa tehtävään; tehtävä on ymmärretty ratkaisevasti väärin.	Vastaus liittyy osin kysymyksen alaan, mutta on epäselvä, harhaileva tai sivussa asiasta.	Tehtävään vastataan asiaankuuluvasti.	Vastauksessa ilmenee selkeää ymmärrys tehtävänannosta ja sen rajauksesta, ja siinä käsitellään olennaisimmat seikat.	Vastauksessa ilmenee erinomainen ymmärrys tehtävänannosta ja sen rajauksesta, ja siinä käsitellään kattavasti tarpeelliset seikat ja vain ne.
Eheys (SOLO)	Vastaus on hajanainen ja sekava.	Vastauksessa on yksi asiaan selvästi liittyvä seikka. Vastauksen ainekset ovat kuitenkin muuten satunnaisia tai sekavia.	Vastauksessa on useita asiaan kuuluvia seikkoja, mutta niitä ei ole onnistuttu liittämään yhdeksi kokonaisuudeksi. Vastaus jää usein luettelomaiseksi.	Tehtävänantoon kuuluvia näkökulmia on liitetty toisiinsa johdonmukaisesti ja monipuolisesti. Tuloksena on koherentti kokonaisuus, joka vastaa kysymykseen.	Vastauksessa tehtävänantoon liittyvät relevantit aineistoelementit on suhteutettu toisiinsa. Käsitteet ja perustelut muodostavat johdonmukaisen kokonaisuuden, joka vastaa tehtävään liittyviin kysymyksiin ja ottaa tarvittaessa huomioon myös vaihtoehtoisia lähestymistapoja.
Vakuuttavuus	Vastauksessa ei ole perusteluja tai niillä ei ole yhteyttä esitettyihin väitteisiin.	Vastauksessa esitetyt perustelut liittyvät jotenkin väitteisiin, mutta niiden yhteys jää epäselväksi.	Vastausta on perusteltu siten, että lähtökohdat ovat järkeviä ja perustelujen ja johtopäätöksen välillä on selvä yhteys.	Vastauksessa on tarkasteltu useimpia relevantteja perusteluja, niitä on problematisoitu ja eritelty järkevästi ja argumentit on rakennettu oikein.	Relevanttien perustelujen problematisointi ja erittely on osuvaa ja osoittaa omaperäistä oivaltavaa ajattelua tai syvällistä perinteen tuntemusta.

Filosofian digitaalisen ylioppilaskokeen uudet pistemäärät

Filosofian kokeessa on yhdeksän tehtävää, joista kokelaan tulee vastata viiteen. Koe on kaksiosainen. Osassa I on kuusi A-, B- tai C-tason tehtävää. Kustakin tehtävästä saa 0–20 pistettä. Osassa II on kolme D-tason tehtävää, joista saa 0–30 pistettä kustakin. Osan I tehtävistä voi vastata 3:sta 5:een ja osan II tehtävistä 0:sta 2:een. Kokeen maksimipistemäärä on 120. Sen saavuttaminen edellyttää, että kokelas vastaa kolmeen osan I tehtävään ja kahteen osan II tehtävään.

Aiemmin filosofian hyvän vastauksen piirteiden pisteohjeissa on mainittu kaksi erillistä arvioinnin kiintopistettä. Ne ovat olleet ”hyvä vastaus”, jolla on tarkoitettu kolmen pisteen kuudesta eli 50 %:n pistemäärän saavuttamista, ja ”kiitettävä vastaus”, jolla on tarkoitettu viiden pisteen kuudesta eli reilun 80 %:n pistemäärän saavuttamista. Tehtäväosioissa, joista annetaan 6 pistettä, sovelletaan edelleen samaa asteikkoa, vaikka 6 pisteen osuus arvosanan kokonaispistemäärästä on pienentynyt noin kolmannekseen verrattuna paperiseen kokeeseen. Pistemäärän kasvaessa useammat ennalta määritellyt arviointikohdat helpottavat arviointia. Jos tehtävästä tai sen osasta annettava pistemäärä on 8 tai enemmän, käytetään kolmea kiintopistettä: 25–30 %, 50–60 % ja 75–80 %. Jos tehtävästä tai sen osasta annetaan yli 10 pistettä, on esitetty myös luonnehdinta huippupisteistä. Sen tarkoituksena on tuoda esiin seikkoja, jotka helpottavat vastauksen sijoittamista ylimmän pisteluokan (75–100 %) sisällä.

Tehtäväkohtaiset pisteitysohjeet

Koska filosofian kokeessa arvioidaan kokelaiden omaa filosofista ajattelua, vastaukset voivat avautua moniin suuntiin lähes kaikissa tehtävissä. Sen vuoksi hyvän vastauksen piirteiden kuvaukset ovat aina vain suuntaa antavia. Samasta syystä hyvän vastauksen piirteissä esitellään tehtävään liittyviä filosofisia seikkoja laajasti ja osin myös lukiokurssien ulkopuolelta. Tarkoituksena on antaa vastauksia arvostelevalle opettajille lisävihjeitä siitä, millaiset filosofiset pohdinnat voivat perustellusti kuulua vastaukseen. Lukiokursseihin liittyvät ja kokelaiden osaamiselta vaadittavat seikat on mainittu pisteitysohjeiden kohdalla. Näissä osioissa on hyvin suppeasti huomioitu yllä olevassa taulukossa mainittuja osuvuuden, eheyden ja vakuuttavuuden ulottuvuuksia. Arvioinnissa on kuitenkin osiokohtaisesti syytä tarkastella niin sisällöllisiä kuin yllä olevaan taulukkoon liittyviä ulottuvuuksia.

Tehtäviin liittyy erilaisia aineistoja. Kussakin tehtävän osiossa on ilmoitettu, miten aineistoa käytetään. Jos aineiston käyttöä ei ohjeisteta tai se ohjeistetaan vapaaehtoisena, esimerkiksi ”voit käyttää hyväksesi aineistoa”, kyseessä on virikeaineisto. Tällöin aineiston käyttämättä jättäminen on hyväksyttävää eikä vähennä pisteitä. On toki hyvä huomata, että aineisto tällaisissakin tehtävissä antaa informaatiota ja että vastauksen tulee sisältää vastaava monipuolisuus. Jos osiossa kehoitetaan käyttämään aineistoa ja näin ei ole tehty, vähennetään aina vähintään yksi piste ja vastaus voi nousta korkeintaan 75 %:iin osion maksimipistemäärästä. Aineiston käytöstä voidaan antaa myös yksityiskohtaisempia ohjeita, joissa esimerkiksi kehoitetaan erittelemään tai vertailemaan aineistoa tai etsimään sieltä joitain erityisiä piirteitä kuten argumentteja. Tällöin ohjeistuksen noudattamatta jättämisestä seuraava suora pistevähennys on useimmiten suurempi.

Tehtäväosiot jakautuvat kahteen luokkaan. Kun osiosta annetaan 10 pistettä tai enemmän, se arvostellaan esseemuotoisena vastauksena, ellei tehtävänannossa erikseen muuta ilmoiteta. Esseemuotoisella vastauksella tarkoitetaan vastausta, jossa on esseiden rakenne: alussa aiheen, ongelman tai väitteen napakka esittely, keskiosassa asian monipuolinen käsittely ja lopussa käsittelyyn perustuvat johtopäätökset. Mikäli osiosta annetaan vähemmän kuin 10 pistettä, vastauksen ei tarvitse olla muodoltaan esse. Alle 10 pisteen osioissa käytetään merkkimäärärajoituksia. Kyse on enimmäispituudesta. Siten merkkimäärän alittaminen ei vähennä pisteitä, mikäli vastauksen asiasisältö on riittävä. Huomattava merkkimäärän ylittäminen vähentää pisteitä. Merkkimäärältään rajoitetuissa tehtävissä voi menettää enintään 2 pistettä merkkimäärän huomattavasta ylityksestä. 25–50 prosentin ylitys aiheuttaa 1 pisteen vähennyksen, yli 50 prosentin ylitys 2 pisteen vähennyksen. Vähennys ei voi olla kuitenkaan enempää kuin 50 prosenttia tehtäväosion maksimipistemäärästä. Tämän lisäksi vähennetään luonnollisesti pisteitä, jos vastaus ei pysy asiassa.

Moniosioisten tehtävien pisteet määritetään osiokohtaisesti, ellei tehtävässä ole erikseen muuta mainittu.

Osa I

1. *Kauneus on katsojan silmässä (20 p.)*

Opetussuunnitelman perusteissa tehtävä liittyy kurssiin Johdatus filosofiseen ajatteluun (FI1). Vuoden 2015 opetussuunnitelman (LOPS15) kurssilla on kohta ”objektiivinen ja subjektiivinen”. Vuoden 2003 opetussuunnitelman (LOPS03) perusteissa kurssilla on kohta, jossa tarkastellaan kauneutta arvona. LOPS03:ssa kurssista Filosofinen etiikka (FI2) löytyy rajoitetumpana kohta ”arvojen ja normien objektiivisuus ja subjektiivisuus”.

Kauneus on yksi länsimaisen filosofian klassisista kiinnostuksen kohteista. Se on ennen kaikkea aisteihin liittyvä arvo. Siksi kauneus on arvo, jossa arvioivan subjektin rooli korostuu erityisen paljon. Sanonta kauneus on katsojan silmässä korottaa tämän subjektin roolin äärimilleen. Tällainen näkemys kauneudesta on luonnollisesti kiistanalainen, mutta toisaalta on selvää, että kauneuden kokemisessa on subjektiivisia eroja. Länsimaisessa filosofiassa 1700-luvulla tapahtui siirtymä objektiivisesta subjektiivisempaan kauneuskäsitykseen. Useat merkittävimmistä kauneuden teorioista ovat tavalla tai toisella – esimerkiksi intersubjektiivisuuden avulla – pyrkineet selittämään, miksi kauneus tuntuu vaativan yhtä aikaa sekä objektiivisuutta että subjektiivisuutta.

Platonin (427–347 eaa.) kauneutta koskevan filosofoinnin voi ehkä sanoa yhdistävän rakkaudesta ja kaipausta korostavan teeman mystiseen teemaan, jossa kauneus toimii johdatuksena ylimaalliseen (”Kun ihmistä on rakkauden mysteereissä opastettu näin pitkälle, ja hän on aste asteelta oikealla tavalla tutustunut kauneuteen, hän odottamatta havaitsee jotakin, joka on kuvaamattoman kaunista”, *Pidot*, 210e). Aristoteles (384–322 eaa.) puolestaan edustaa klassista käsitystä, joka korostaa symmetriaa ja kokonaisuuden harmonisuutta (”Kauniin pääasiallisimmat muodot ovat järjestys, symmetria ja määräytyneisyys”, *Metafysiikka*, XIII 3, 1078a36). Kauneuden aistimielihyvää korostavan suuntauksen pääedustajana antiikissa voi pitää Aristipposta (n. 435–366 eaa.). Hänellä tähän liittyi myöhemminkin suosittu ajatus kauneudesta sopivuutena ja tarkoituksenmukaisuutena. Lähes päinvastainen on Kantin (1724–1804) ajatus kauneudesta olennaisesti pyyteettömänä (intressittömänä) asiana, joka tuottaa universaalisti subjektiivista mielihyvää. Näiden ajatusten lisäksi filosofian historiassa on esiintynyt monia muita näkemyksiä kauneudesta. Osa niistä on yhdistelmiä edellä mainituista.

1.1. (2 p.)

Kyse on kokijaa korostavasta subjektiivisesta käsityksestä.

1 pisteen vastauksessa kokelas kuvailee käsitystä oikein tai nimeää sen subjektiiviseksi.

2 pisteen vastauksessa hän tekee molemmat.

Relativismi voidaan hyväksyä oikeaksi kuvaukseksi, jos ja vain jos kokelas osaa rajata suhteellisuuden yksilöön.

1.2. (2 p.)

Päinvastainen, objektiivinen käsitys korostaa kohteen merkitystä kauneudessa.

1 pisteen vastauksessa kokelas kuvailee käsitystä oikein tai nimeää sen objektiiviseksi.

2 pisteen vastauksessa hän tekee molemmat.

1.3. (6 p.)

Kokelas voi kuvailla millaisia hyvänsä kauniita asioita. Arvioinnissa olennaista on kyky perustellen määrittää kohde kauniiksi. Lähtökohtaisesti kokelas saa kummastakin valitsemastaan esimerkistä 0–3 pistettä. 2 pistettä esimerkistä edellyttää, että kohteen kauneutta on kuvattu ja perusteltu, miksi se on kaunis.

1.4. (10 p.)

Joitain kauneutta koskevia filosofisia teorioita on yllä listattu lyhyesti. Niiden tuntemus on luonnollisesti ansio, mutta kokelas pääsee pitkälle erittelemällä valitsemiaan esimerkkejä ja yleistämällä niistä. Subjektivisuus ja objektiivisuus ovat tehtävänannon pohjalta seikkoja, joita on syytä tarkastella omakohtaisessa pohdinnassa ainakin silloin, kun siinä ei viitata mihinkään filosofisiin teorioihin kauneudesta.

Vastaus kohtaan 1.4. on essee, jonka pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas kuvailee jollain lailla yleistettäviä kauneuden piirteitä.

5 pisteen vastauksessa kokelas pohtii kauneutta abstraktille ja käsitteelliselle filosofiselle tasolle nousevalla tavalla.

8 pisteen vastauksessa kokelaan pohdinta on kattavaa ja johdonmukaista. Tyypillistä tälle tasolle yltäville vastauksille on, että niissä pystytään jollain tavalla lähestymään filosofian perinteessä kauneudesta käytyjä keskusteluja tai analysoidaan erityisen ansiokkaasti subjektiivisen ja objektiivisen painoarvoa niin yleisesti kuin valituissa esimerkkitapauksissakin.

2. Moraali ja tavat (20 p.)

LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssin Etiikka (FI2) kohtaan ”moraalin luonne normijärjestelmänä ja sen ero juridisiin ja tapanormeihin perustuviin järjestelmiin”. LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Filosofinen etiikka (FI2) kohtaan ”moraalisia arvoja ja normeja koskevien vakaumus-ten erilaiset perustat, moraalin suhde oikeuteen ja uskoon”.

Tehtävän ytimessä on moraalisuuden tunnistaminen, tapojen käsittely voi olla arkitajuista. Tehtävän muotoilussa on otettu huomioon, että on moraalirelativistisia ajattelijoita, kuten Edvard Westermarck (1862–1939), jotka eivät usko, että on olemassa yleispäteviä kaikkia moraalisia toimijoita rajoittavia normeja. Yleensä tällaisetkin ajattelijat hyväksyvät, että yhteisöjen käyttäytymistä säätelevissä koodeissa moraaliset normit voidaan erottaa esimerkiksi juridisista, uskonnollisista ja tapanormeista. Tähän erotteluun on joitain poikkeuksia lähinnä silloin, kun esimerkiksi yhteisön sisäinen yhteenkuuluvuus tai sitoutuminen johonkin käytös-normistoon on niin tiukkaa, ettei se juuri salli rationaalista pohdintaa. Jos kokelas valitsee tarkasteltavakseen tällaisen yhteisön, alla olevat tarkastelut eivät välttämättä sovellu vastauksen arviointiin. Tällöin hyvässä vastauksessa on kuitenkin ymmärrettävä valinnan poikkeuksellisuus.

Moraalille tunnusomaista on, että se säätelee käyttäytymistä, joka vaikuttaa muihin. Vaikutus voi olla myös välillistä, kuten esimerkiksi useissa tapauksissa yksityisellä päihteiden käytöllä. Joskus vaaditaan myös, että moraaliset normit ottavat huomioon kaikkien asianosaisten edut ja intressit. Tässä mielessä esimerkiksi syrjimiseen liittyvät käytännöt ovat tyypillisesti moraalisia ja ruokailuvälineisiin liittyvät eivät ole.

Moraalin tunnuspiirteinä on joskus esitetty olevan preskriptiivisyys eli kehottavuus tai käskely, universaalisuus eli yleisyys, autonomisuus eli itsenäisyys ja ylivertaisuus. Myös tapanormit ovat preskriptiivisiä, joten tehtävässä relevantteja erotteluperusteita ovat kolme muuta.

Moraalin yleisyys tarkoittaa sitä, että moraalinormit pätevät kaikille. Moraalista käytöstä vaaditaan samalla lailla kaikilta moraalisilta toimijoilta eli moraaliagenteilta, eikä niissä viitata erityistapauksiin. Tapanormeissa ei ole vastaavaa yleispätevyyttä. Immanuel Kantia (1724–1804) seuraten yleispätevyyteen on liitetty vaatimus moraalinormien universalisoinnin eli yleistämisen mahdollisuudesta. Normi ei ole moraalinen, jollei voida vaatia, että se koskee kaikkia moraalisia toimijoita kaikissa samanlaisissa tilanteissa, jollei vahvempi moraalinen normi sitä estä.

Moraalin autonomia tarkoittaa sitä, että moraalit eivät riipu muista elämäntilanteista tai palautu niihin. Tapanormit voivat vaihdella esimerkiksi arjen ja juhlan välillä, moraalinormit eivät.

Moraalin ylivertaisuus tarkoittaa, että moraalit ovat tärkeitä ihmiselle. Jos tapanormit ja moraalinormit ovat ristiriidassa, tapanormien pitäisi antaa periksi. Esimerkiksi naisten asettaminen miehiä alempaan asemaan on väärin, mutta monien yhteisöjen tapanormit ohjaavat siihen. Kuten tämäkin esimerkki paljastaa, moraalit ylivertaisuus on moraalit luonteeseen kuuluva käsitteellinen ominaisuus, ei empiirinen tosiseikka. Arkielämässä moraalit ylivertaisuus jää helposti esimerkiksi taloudellisten näkökohtien alle. Moraalit ylivertaisuuden vaatimus on kuitenkin hyvin perusteltu. Inhimillinen toiminta perustuu normien noudattamiseen, esimerkiksi kielellisessä kommunikaatiossa täytyy noudattaa joitain normeja. Normien noudattaminen voi perustua pakkoon tai lievemmin sanktioihin, kuten juridisissa normeissa, tottumukseen tai valittuun sitoutumiseen. Kykyä viimeksi mainitun kaltaiseen vapaaehtoiseen sitoutumiseen, joka on luonteeltaan moraalinen, voi pitää ihmisarvon perustavana lähteenä. Moraalit ylivertaisuus voidaan toki haastaa teoreettisesti. David Hume (1711–1776) on esittänyt, että hengenhdässä moraalit ei toimi norma ja äärimmäisessä yltäkylläisyydessä sitä ei tarvita. Jotkut voivat argumentoida myös, että pelastuminen uskonnollisessa mielessä on tärkeämpi arvo kuin mikään inhimillinen, moraalit mukaan lukien.

5 pisteen vastauksessa kokelas kuvailee ymmärrettävästi moraalit- ja tapanormeja valitsemassaan yhteisössä ja pystyy tekemään niiden välille jonkinlaisen eron.

10 pisteen vastauksessa kokelaan pohdinnassa esiintyy joitain perusteltuja moraalit tunnuspiirteitä ja tältä pohjalta moraalit ja tapojen erojen pohdinta valitussa yhteisössä on johdonmukaista.

15 pisteen vastauksessa kokelaan pohdinnassa esiintyvät moraalit tunnuspiirteet ja moraalit ja tapojen erojen pohdinta valitussa yhteisössä on monipuolista.

Tyypillistä huippupisteiden vastauksille on, että niissä pystytään hyödyntämään filosofian perinteessä moraalit luonteesta käytyjä keskusteluja tai yllä esitetyt moraalit tunnuspiirteet ja valitun yhteisön ominaisuus on kattavasti ja syvällisesti otettu huomioon erottelussa.

3. Ykseys ja muutos (20 p.)

LOPS15:ssa tehtävä liittyy kurssin Johdatus filosofiseen ajatteluun (FI1) kohtaan ”filosofisen ajattelun luonne” ja ”johdonmukaisen argumentaation ja pätevän päättelyn perusteet” sekä kurssin Tieto, tiede ja todellisuus (FI4) kohtaan ”olemassaolon kysymyksiä: muutos ja pysyvyys”. LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Tiedon ja todellisuuden filosofia (FI3) kohtaan ”metafysiikan keskeisiä kysymyksiä ja käsitteitä”.

Elealainen Parmenides vaikutti 400-luvun alussa eaa. Hän kirjoitti heksametrimuotoisen opetusrunon, josta suuri osa on säilynyt. Runon tulkinta on vaikeaa, mutta on selvää, että Parmenides puolusti jollain tavoin sekä muuttumattomuutta että ykseysajattelua. Elealainen Zenon (n. 490–420 eaa.) oli Parmenideen oppilas, joka puolusti hänen ajatuksiaan esittämällä paradokseilla. Platon, Aristoteles ja useat myöhemmätkin filosofit nykyaikaan asti ovat pitäneet molempia suuressa arvossa filosofisen argumentaation kehittäjinä.

3.1. (5 p.)

Aineiston pohjalta Parmenideen lähtökohtana on olevan ja erityisesti ajan ykseys. Jos kaikkeus on yksi, se ei voi muuttua, koska se tulisi silloin joksikin toiseksi eli ei-kaikkeudeksi, itse asiassa ei-olevaksi. Videokatkelmä korostaa erityisesti kaikkien ajan hetkien ykseyttä, joskin Parmenideen väitteet jäävät siinä varsin kevyesti perustelluiksi. Parmenides itse perusteli näkemystään paljon enemmän. Yksi hänen helposti ymmärrettävistä perusteluistaan on ei-olemassaolon kieltäminen (”ei-oleva ei ole”), josta seuraa ajatus, että tyhjästä ei synny mitään.

Vastauksella on merkkimäärärajoitus eikä sitä tarvitse arvioida esseenä.

2 pisteen vastauksessa kokelas esittää jonkin näkökohdan siitä, miksi muutos on Parmenideen mukaan mahdotonta.

4 pisteen vastauksessa kokelas esittää ymmärrettävästi, miten olevan tai ajan ykseydestä seuraa liikkeen mahdottomuus. Viittaaminen Parmenideen ajatuksiin, jotka eivät esiinny aineistossa, on ansio, mutta sitä ei edellytetä täysiin pisteisiin.

3.2. (15 p.)

Zenonin paradoksien tavoitteena on paljastaa ristiriitoja, jotka seuraavat oletuksesta, että liike ja/tai moneus ovat olemassa. Kuten videokatkelmassa selvästi esitetään, Zenonin paradoksit siis puolustavat Parmenideen monistista filosofiaa eli ykseysajattelua. Tämä tapahtuu johtamalla ristiriitaisia tai ilmeisen mahdottomia tuloksia liikkeen olemassaoloa tukevista oletuksista, jotka täytyy siksi hylätä.

Paradoksien yhteinen lähtökohta on ykseysajattelun vastakohta, että liike on mahdollista ja että aika (tai matkan osalta ulottuvuus) on jaettavissa useampaan osaan. Periaatteessa osia voi olla äärellinen tai ääretön määrä. Äärellinen määrä jakamattomia ajan hetkiä on kuitenkin hyvin epäuskottava ajatus, vaikka nuoli-paradoksin voi ehkä jäsentää myös tältä pohjalta. Luontevin tulkinta aineistossa olevien paradoksien asetelmasta on, että aika/ulottuvuus koostuu äärettömästä määrästä hetkiä/pisteitä. Paradoksi seuraa siitä, että näiden hetkien/pisteiden mitta on joko nolla tai poikkeaa jonkin verran nollasta.

Aineiston ensimmäinen paradoksi – perinteisessä muodossaan Akhilleus ja kilpikonna – johtaa paradoksiin, jos hetkien/pisteiden mitta eroaa nollassa. Ääretön määrä mitaltaan nollassa poikkeavia pisteitä/hetkiä tuottaa nyt äärettömän pitkän ajan/ulottuvuuden ja mitään etumatkaa ei koskaan voi saada kiinni, koska se on tosiasiasa ääretön. Nuoli-paradoksi puolestaan seuraa siitä, jos hetkien/pisteiden mitta on nolla. Silloin niissä ei voi tapahtua liikettä. Mutta koska kaikki aika koostuu vain hetkistä, joissa nuoli ei liiku, nuoli ei liiku lainkaan.

Joskus paradoksit on jaettu myös siten, että osa kohdistuu aikaan ja/tai ulottuvuuteen, joka on jatkuva ja osa aikaan ja/tai ulottuvuuteen, joka on epäjatkuva eli diskreetti. Erottelu voi luontevasti tulla esiin myös aineiston paradoksien tulkinnessa. Aineiston ensimmäinen Akhilleus ja kilpikonna -paradoksi voidaan tällöin liittää jatkuvaan malliin, jossa jokaisen pisteen tai hetken välistä löytyy uusi. Nuoli-paradoksi puolestaan voitaisiin kuvata epäjatkuvalla mallilla. Videoaineistossa paradoksit vaikuttavat jäsentyvän enemmän edellisessä kappaleessa esitetyn ja helpommin ymmärrettävän pisteen/hetken mittaa koskevan vastakkainasettelun pohjalta. Kokelas voi kuitenkin tarkastella valitsemaansa paradoksia myös jatkuvuuden ja epäjatkuvuuden näkökulmasta. Muitakin vaihtoehtoisia tulkintalinjoja on esitetty.

Gottfried Leibniz (1646–1716) ja Isaac Newton (1642–1726) kehittivät differentiaali- ja integraalilaskennan, joka tavallaan ratkaisee tehtävän paradoksit, joskin asian matemaattisen täsmällinen muotoilu vaati vielä ainakin Augustin Cauchyn (1789–1857) sarjojen suppenemista ja Karl Weierstrassin (1815–1897) raja-arvoa koskevan työn. Filosofialle tyypillisesti Zenonin ongelmana voi pitää poissulkevaa vastakkainasettelua, että matka tai aika on joko nolla tai poikkeaa tietyn verran nollassa. Lukion matematiikastakin tutun raja-arvon käsitteen avulla voidaan sanoa, että luku poikkeaa mielivaltaisen vähän nollassa.

Tarkasta muotoilusta riippuen Zenonin paradokseista voi löytää muitakin ongelmia. Esimerkiksi, kuten 1900-luvun filosofit Bertrand Russellin (1872–1970) johdolla ovat huomauttaneet, Zenonin paradoksit ratkaisevan matematiikan kehittäminen on vain osaratkaisu. On toinen asia, noudattaako fyysikaalinen maailma reaalilukujen matematiikkaa. Tässä palataan Zenonin alkuperäiseen tavoitteeseen puolustaa Parmenideen käsitystä, että todellisuus on ykseys.

Zenonin mukaan paradoksit osoittavat, että moneuden ja liikkeen mahdollistava käsitteistö johtaa ristiriitaan. Tämä kyseenalaistaa aistitodellisuuden luotettavuuden ja perustavuuden, ei välttämättä sen olemassaoloa. Parmenideen opetusrunossa on itse asiassa ykseysajattelua korostavan, ns. *Totuuden tien*, lisäksi osa, ns. *Luulon tie*, jossa hän kuvailee moninaisuuden ja liikkeen hyväksyvien ihmisten maailmaa. Vieläkään ei ymmärretä, miten Parmenides ajatteli osien yhdistyvän kokonaisuudeksi. Selitykset, jotka pelkän aistihavainnon perusteella kiistävät Parmenideen monismin tai Zenonin paradoksien painoarvon, eivät kuitenkaan näytä tavoittavan koko argumentaatiota. Tällaisia tulkintoja on toki filosofian historiassakin antiikista asti esitetty. Zenonin tuki Parmenideen monismille on joka tapauksessa kahtalainen: yhtäältä moneuden ja liikkeen hyväksyvä käsitteistö pyritään osoittamaan ristiriitaiseksi, toisaalta sitä vahvasti tukevien aistihavaintojen luotettavuus kyseenalaistetaan.

Vastaus kohtaan 3.2. on essee, jonka pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

4 pisteen vastauksessa kokelas pystyy jonkinlaista ymmärrystä osoittaen kuvailemaan valitsemaansa paradoksin rakenteen tai sen, miten paradoksi tukee Parmenideen monismia.

8 pisteen vastauksessa kokelas tekee molemmat.

12 pisteen vastauksessa kokelaan paradoksia koskeva selitys on johdonmukainen ja kuvaa osuvasti, millaisen ongelman Zenonin argumentti tuo esiin liikkeen ja moneuden käsitteessä. Lisäksi kokelas selittää paradoksin Parmenideen monismille antamaa tukea.

Tyypillistä huippupisteiden vastauksille on, että niissä pystytään jollain tavalla hyödyntämään Parmenideen ajattelusta tai Zenonin paradokseista käytyjä keskusteluja tai johdonmukaisesti, tarkasti ja kattavasti erittelemään yksi Zenonin paradokseista ja kuvailemaan sen suhde Parmenideen filosofiaan.

4. Lihan syöminen (20 p.)

LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssin Etiikka (FI2) kohtiin ”eläimiä koskevia eettisiä kysymyksiä” ja ”moraali ja soveltava etiikka”. Jälkimmäinen kohta löytyy myös LOPS03:n kurssista Filosofinen etiikka (FI2). Etenkin LOPS03:ssa tehtävällä on yhtymäkohtia myös kurssiin Yhteiskuntafilosofia (FI3/FI4).

Lihansyönnin oikeuttamista on kenties helpointa lähestyä tukeutumalla biologiaan, traditioon tai valinnanvapauteen. Biologiassa ihminen määritellään yleensä sekasyöjäksi ja runsaasti proteiinia sisältävä liha tarjoaa ihmiselle ravitsevaa ravintoa. Tämä deskriptiivinen väite ei tosin vielä ole lihansyönnin oikeuttava argumentti. Se vaatii lisäperustelun, että ihmisen on hyvä, luonnollista tai tarpeellista hankkia proteiini lihasta. Voidaan esimerkiksi esittää, että lihan korvaaminen on liian vaikeaa tai että se on tarpeetonta, koska siinä ei ole mitään pahaa. Edellistä argumenttia vastaan voi esittää näkemyksen, jonka mukaan ihminen – ainakin nykyaikaisissa kehittyneissä yhteiskunnissa – pystyy hyvin pitkälle valitsemaan ravintonsa. Näin ihminen voi tulla toimeen ja elää terveellisesti ilman eläinperäistä ravintoa. Kysymys siitä, mitä pahaa eläinten syönnissä on, liittyy yhtäältä eläinten tappamiseen, toisaalta teuraseläinten kasvattamiseen ja kohteluun.

Ihmisen vapaudelle päättää lihan syönnistä voidaan hakea filosofisia argumentteja esimerkiksi liberalistisesta tai konservatiivisesta traditiosta. Edellisessä korostetaan ihmisen vapautta päättää omaa elämäänsä koskevista kysymyksistä ruokavalio mukaan lukien. Jälkimmäisessä oletetaan, että lihaa on ennenkin syöty, ja korostetaan sitä, että näin menetellen ihmiset ovat ennenkin selvinneet. Lihansyöntiä puolustettaessa traditioon tukeutuen olisi argumentteja kehiteltäessä hyvä ottaa huomioon pelkän ”näin on aina tehty”-argumentin ongelmallisuus. Esimerkiksi suomalaisessa yhteiskunnassa on jo tehty useita muutoksia kohti terveellisempiä ja turvallisempia elämäntapoja – monipuolisempi ruokavalio, turvavyöt, erilaiset tupakointikiellot ja pyöräilykypärät ovat tuskin huonontaneet ihmisten keskimääräistä elämän laatua.

Lihansyönnin oikeutuksen kieltävän näkemyksen luonnollisimmat lähtökohdat ovat eettisesti eläinten oikeudet sekä yhteiskuntafilosofisesti ympäristölle haitalliset vaikutukset. Jälkimmäiset voivat liittyä ensisijaisesti lihantuotannon yleisesti raskaaseen ympäristökuormitukseen, kuten kasvihuonekaasuihin, mutta siinä voidaan tarkastella myös erityisempiä kysymyksiä. Nämä liittyvät usein teuraseläinten huonoon kohteluun ja elinoloihin sekä epäeettiseen eläinravinnon kierrätykseen. Eläinten oikeuksista puhutaan usein silloinkin, kun tarkasti ottaen ei puhuta oikeusetiikasta vaan eläinten epäeettisen kohtelun rajoittamisesta vaikkapa seuraus- tai hyve-eettisin perustein. Eläinten eettistä kohtelua käsiteltäessä voidaan tukeutua filosofian perinteessä esitettyihin argumentteihin mutta tätä ei edellytetä, vaan johdonmukaisilla ja hyvin perustelluilla argumenteilla voi yltää huippupisteisiin.

Jo Antiikin Kreikassa lihansyönnin oikeutus oli filosofisen väittelyn aihe ja sieltä on peräisin kenties ensimmäinen kasvissyönnille rationaalisia perusteluja länsimaisessa perinteessä esittänyt kirja, Plutarkhoksen (n. 45–125 jaa.) *Lihansyönnistä*. Hänen mukaansa eläimillä on aistit, sielu ja järki eikä niitä saa surmata kuin välttämättömyyden pakosta. Muuten lihansyönti on pelkkää turhan nautinnon tavoittelua ja hybristä (ylimielisyyttä). Uudella ajalla Descartesin (1596–1650) näkemykset eläimistä monimutkaisina koneina ovat heikentäneet eläinten eettistä asemaa filosofian perinteessä.

Nykyaikaisen keskustelun klassikko on utilitaristi Peter Singer (s. 1946), joka pitää kykyä kokea kärsimystä eettisen arvion perustana. Singerin näkemyksen mukaan ei ole olemassa moraalisia perusteita olla antamatta eläinten intresseille samankaltaista painoarvoa kuin ihmisten intresseille. Hän kutsuu rasismiin verrattavaksi spesismiksi eli lajisorroksi sitä, että ihmisille myönnetään eettisiä oikeuksia vain heidän lajinsa perusteella. Eri eläinlajien osalta kärsimyksen kokemisen määrittely voi kuitenkin muuttua vaikeaksi, kun niiden hermoston rakenne poikkeaa riittävästi ihmisen vastaavasta. Nisäkkäät ja linnut, ehkä myös jotkin kalat ja matelijat, saattavat kokea samalla tavoin kuin ihmiset, mutta entä hyönteiset? Suomalaisessa keskustelussa eläinten oikeuksien ja luonnon itseisarvon tunnetuin puolustaja on todennäköisesti Pentti Linkola, joka korostaa ihmisten toiminnan yleisesti ottaen haitallisia vaikutuksia koko maapallolle.

Aineistossa verrataan Aasiaa ja Eurooppaa, mikä johdattelee luontevasti erilaisiin kulttuuri-relativistisiin argumentteihin. Kulttuurirelativismiin pohjalta perusvastaus on, että kukin kulttuuri määrittelee itse, mitä eläimiä syödään eikä yleispätevää vastausta ole. Sinänsä kulttuurien erilaisia käytäntöjä voi luultavasti käyttää sekä lihansyöntiä tukevien että sitä vastustavien argumenttien lähtökohtana. On hyvä huomata, että eri kulttuureissa se, mitä eläimiä on sallittua syödä, vaihtelee. Kuten koiran syöminen meille, myös hevosen tai poron syöminen voi olla toisesta kulttuurista tulevalle järkyttävää. Ajankohtainen uusi kysymys Suomessa on hyönteisten, erityisesti sirkkojen, syöminen, jonka osalta lainsäädäntö on vapautunut vuoden 2018 alusta.

Tehtävänannossa kysytään lihansyönnin oikeutusta sekä yleisellä tasolla että tiettyihin lajeihin kohdistuen. Aineistoon liittyvä eri lajien mahdollisesti erilainen kohtelu liittyy suorimmin kotieläimiin. Ne ovat nykyään yleensä lemmikkejä, joita pidetään lähinnä ihmisten tunteita ja henkistä hyvinvointia korostavista syistä, vaikka maataloilla sekä erilaisissa palvelutehtävissä, kuten sokeita auttamassa, on edelleen myös hyötykotieläimiä. Lemmit koetaan perheenjäseniksi ja niihin kohdistuvat moraaliset toimintaohjeet monilla ihmisillä poikkeavat jyrkästi teuras- ja villieläimiin sovellettavista ohjeista. Kotieläimet eivät kuitenkaan rajoitu koiriin ja kissoihin, vaan löytyy myös esimerkiksi minipossuja sekä terraariosta ja akvaariosta myös muita kuin nisäkkäitä.

On vaikeaa luokitella eläinlajeja sen mukaan, miten ne kokevat kipua, tai sen mukaan, missä määrin ne ovat kotieläimiä. Helppoa ei ole myöskään kolmannen ja ehkä yleisimmän eläinten erilaisen kohtelun mittarin eli älykkyyden käyttäminen. Älykkyyttä, tietoisuutta ja kykyä symboliseen kielelliseen kommunikaatioon on usein pidetty ihmisen erikoispiirteinä, joiden on katsottu oikeuttavan muiden eläinten hyötykäytön ja syömisen. Eläinten älykkyys ja sen kärkeisijojen jakautuminen muille kuin perinteisille kotieläimille on kuitenkin viimeisen sadan vuoden aikana muuttanut paljon eri eläimiä koskevaa ajattelua. Eläinten kokemusmaailman jäsentämisessä myös erilaiset tavat aistia, kuten lepakoiden kaikuluotaus, mutkistavat luokitte-
telua.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittelee erilaisia näkökohtia lihan – ja erityisesti eri eläinlajien – syömisen puolesta ja sitä vastaan.

10 pisteen vastauksessa kokelas esittää asiasta jonkinlaisen käsitteelliselle filosofiselle tasolle nousevan arvion, jossa on hyödynnetty aineistoa ja ainakin asian eettinen tai yhteiskuntafilosofinen ulottuvuus on otettu selkeästi huomioon.

15 pisteen vastauksessa kokelaan arvio on kattava ja johdonmukainen. Siinä otetaan huomioon sekä eettisiä että muita filosofisia seikkoja ja arvioidaan, vaikuttavatko eläinlajien erot lihan syömisen oikeutukseen.

Tyypillistä huippupisteiden vastauksille on, että niissä pystytään jollain tavalla hyödyntämään filosofian perinteessä aihepiiristä käytyjä keskusteluja tai monipuolisesti, johdonmukaisesti ja kattavasti esittämään koko laajaa ilmiökenttää koskeva arvio.

5. Valta opettajainhuoneessa (20 p.)

Tehtävä liittyy LOPS15:n kurssin Yhteiskuntafilosofia (F13) kohtiin ”vallan käsite ja muodot, vallan oikeuttaminen” ja ”oikeudenmukaisuuden eri muodot, niiden perustelemine ja soveltaminen”. LOPS03:n vastaavalla kurssilla on kohdat ”vallan oikeuttaminen” ja ”yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus”.

Vastauksen lähtökohta on videokatkelman tapahtumien analyysissa. Asetelma liittyy tyypilliseen työpaikan arkiseen ja pienimuotoiseen vallankäyttöön. Koska kyseessä on koulu ja esimies on rehtori, hän vastaa opettajien lisäksi myös oppilaiden ja opiskelijoiden vapaiden myöntämisestä, mikä voi tuoda asetelmaan omakohtaisuutta.

Työpaikan perinteisessä asetelmassa valta usein mielletään asemaan liittyväksi oikeudeksi tehdä päätöksiä. Opettajat eivät kuitenkaan tyydy rehtorin virka-aseman perusteella tekemään päätökseen, vaan koetun epäoikeudenmukaisuuden takia pyrkivät kamppailemaan asiasta. ”Porukassa sanomalla” muodostuu strateginen suhdeverkko, jossa esimiehen valta voidaan haastaa. Keskustelun aikana strateginen tilanne kuitenkin muuttuu, mikä näkyy esimerkiksi Kirstin reaktiossa ja Eevin jännittyneessä puheessa. Annika ja Paula vaihtavat asemaa, luopuvat mahdollisesti riskialttiista protestoinnista ja jättävät Eevin yksin. Varsinkin, kun Eevi itse asiassa oli Annikan asialla, tällainen käyttäytyminen vaikuttaa erittäin epäoikeudenmukaiselta. Valta-asetelmat ja ”ongelma” muuttuvat ja jatkossa ”Eevi on ongelma”.

Taustalla on asetelma, jossa eri työntekijöitä on kohdeltu eri tavoin, vaikka videokatkelmassa annetaan ymmärtää, että asianmukaisia erotteluperusteita ei ole. Tällöin rikotaan Aristoteleen määrittelemää oikeudenmukaisuuden muodollista periaatetta: Samanlaisia on kohdeltava samalla tavoin, erilaisia eri tavoin. ”Esimies”-sanon käyttö ja se, että edunsaaja on nimeltään Tuomo, voivat tässä vihjata myös sukupuolten välisiin valta-asetelmiin epäoikeudenmukaisuuden taustalla. Vallan käsitteen lisäksi tehtävässä on syytä eritellä oikeudenmukaisuuden käsitettä.

5 pisteen vastauksessa kokelas kuvailee vallankäyttöä ja sen oikeudenmukaisuutta videokatkelmassa. Vaihtoehtoisesti hän erittelee vallankäyttöä tai arvioi sen oikeudenmukaisuutta.

10 pisteen vastauksessa kokelas erittelee vallankäyttöä ja arvioi sen oikeudenmukaisuutta videokatkelmassa. Erittely on johdonmukaista ja joko hyödyntää Foucault'n tekstiä tai käyttää täsmällisesti määriteltyjä vallan ja oikeudenmukaisuuden käsitteitä.

15 pisteen vastauksessa kokelaan erittely on käsitteellisesti tarkkaa ja arvio on monipuolinen.

Tyypillistä huippupisteiden vastauksille on, että niissä pystytään hyödyntämään filosofian perinteessä vallan ja oikeudenmukaisuuden käsitteistä käytyjä keskusteluja, esimerkiksi erittelemällä Foucault'n näkemystä ja soveltamalla sitä videokatkelman erittelyyn.

6. Tiedon kriteerit (20 p.)

LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssin Tieto, tiede ja todellisuus (FI4) kohtaan "tiedon oikeuttaminen". LOPS03:ssä tehtävä liittyy kurssin Tiedon ja todellisuuden filosofia (FI3) samaan kohtaan sekä kurssin Johdatus filosofiseen ajatteluun (FI1) kohtaan "tietoa ja tietämistä koskevia filosofisia perusnäkömymiä".

Tehtävä nojaa ennen kaikkea tiedon klassiseen määritelmään ja sille esitettyyn kritiikkiin. Tehtävän kohdassa 6.3. tiedon määritelmää sovelletaan toisen käden tietoon. Klassisen määritelmän mukaan tieto on perusteltu tai oikeutettu tosi uskomus. Uskomuksen perustelu vaatii tiedon subjektin aktiivista toimintaa, mutta uskomus voi olla esimerkiksi syntytapansa nojalla oikeutettu, vaikkei subjekti olisi sen oikeutuksesta tietoinen. Kokelaan ei edellytetä tekävän erottelua perustellun ja oikeutetun uskomuksen välillä, mutta hyvä vastaus on kuitenkin käsitteellisesti johdonmukainen. Tehtävän kolme tapausta on luontevinta tarkastella klassisen määritelmän valossa, mutta hyvän vastauksen voi rakentaa myös jonkin muun tapauksiin soveltuvan tiedon määritelmän valossa.

Tehtävän kaikissa osissa on merkkimäärärajoitus eikä vastauksia tarvitse arvostella esseinä.

6.1. (6 p.)

Kysymykseen on perusteltua vastata myöntävästi. Perustelun ydinosa voi muodostaa huomio, että Henri on muodostanut oikeutetun toden uskomuksen, joka täyttää tiedon klassisessa määritelmässä annetut yleiset ehdot. Lisäksi vastauksessa tulee perustella, miksi Henrin tosi uskomus on oikeutettu. Tämän voi tehdä viittaamalla Henrin erinomaiseen näkökykyyn ja toteamalla, että moitteeton näkökyky on luotettava uskomusten lähde hyvissä havainto-olosuhteissa. Mikäli olosuhteet olisivat epäsuotuisat tarkoille havainnoille, ei uskosta voitaisi pitää oikeutettuna.

Kysymykseen voi vastata myös kieltävästi, vaikkakin silloin on vaarana ajautua epämielekkään tiukkaan tiedon määrittelyyn. Siinä tapauksessa kokelaan on osoitettava, miksi Henrin oikeutettu tosi uskomus ei muodosta tietoa. Kokelas voi esittää, että tiedon klassinen määritelmä ei anna riittäviä ehtoja tiedolle ja näin ollen Henrin oikeutettu tosi uskomus ei täytä näitä ehtoja. Vastauksessa kokelaan tulee hahmotella ainakin yksi lisäehto, jolla tiedon klassista määritelmää voitaisiin täydentää. Vaihtoehtoisesti kokelas voi perustaa vastauksensa jollekin muulle tiedon määritelmälle.

3 pisteen vastauksessa kokelas esittää vastaukselleen yhden osuvan perustelun.

5 pisteen vastauksessa kokelas perustelee vastaustaan johdonmukaisesti ottamalla huomioon sekä tiedon määritelmän että Henrin uskomuksen oikeutuksen.

6.2. (6 p.)

Kysymykseen on perusteltua vastata kieltävästi. Vaikka Henri on käyttänyt erinomaista näkökykyä toden uskomuksensa muodostamiseen, ei tämä riitä oikeuttamaan uskomusta kyseisessä tapauksessa eikä uskomus täytä näin tiedon ehtoja. Näin on siksi, että Henri olisi uskonut näkemänsä kohteen olevan lato siinäkin tapauksessa, että hänen katseensa olisi kohdistunut kulissiin. Henrin tosi uskomus perustuu siis tehtävän tapauksessa hyvään onneen. Vaikka tiedon klassisen määritelmän perustelu- tai oikeutusehdon voi nähdä pyrkivän rajaamaan tällaiset tapaukset tiedon ulkopuolelle, tätä määritelmää on kritisoitu siitä, että se epäonnistuu tässä rajauksessa. Kokelaan ei kuitenkaan edellytetä tuntevan tätä kritiikkiä (Gettier-paradokseja). Vaihtoehtoisesti kokelas voi tarkastella tapausta jonkin muun tiedon määritelmän valossa. Siinäkin tapauksessa keskeistä on pohtia, miten hyvä onni voi kumota toden uskomuksen oikeutuksen.

3 pisteen vastauksessa kokelas esittää vastaukselleen yhden osuvan perustelun.

5 pisteen vastauksessa kokelas perustelee vastaustaan johdonmukaisesti ja monipuolisesti ottamalla huomioon sekä tiedon määritelmän että hyvän onnen uskomuksen oikeutuksen kumoavana tekijänä.

6.3. (8 p.)

Kysymykseen voi vastata perustellusti niin myöntävästi kuin kieltävästikin. Kokelas voi osittain nojata vastauksessaan kohdassa 6.1. antamaansa vastaukseen. Mikäli hän on perustellut, että Henrillä on tietoa, hän voi esittää, että myös Henrin pojalla on tietoa. Tälle luontevin peruste on se, että silminnäkijä tai tiedollinen auktoriteetti voi tietysti edellytyksin olla tiedon lähde. Vastauksessa tulee tällöin perustella, millä ehdoilla Henri kelpaa silminnäkijätodistajaksi. Tässä tapauksessa ei riitä, että Henrillä on erinomainen näkökyky ja että hän kykenee sen varassa muodostamaan oikeutettuja tosia uskomuksia. On myös vaadittava, että hän välittää luotettavasti oikeutetut todet uskomuksensa pojalleen. Toisin sanoen Henrin pojalla ei pidä olla perusteita uskoa, että hänen isänsä voi johtaa häntä harhaan. Mikäli kokelas katsoo, että tämän ehdon täytyminen ei ole selvää kyseisessä tapauksessa, hän voi vastata kysymykseen kieltävästi. Mikäli kokelas on kohdassa 6.1. perustellut, että Henrillä ei ole tietoa, hänen on johdonmukaista antaa kieltävä vastaus myös kohdassa 6.3. Sekin tulee perustella esimerkiksi huomauttamalla, ettei tosi uskomus voi muuttua tiedoksi, kun se välitetään henkilöltä toiselle.

Kokelaan tulee liittää perustelunsa yleisempään pohdintaan siitä, millä edellytyksillä tieto voi perustua silminnäkijän tai tiedollisen auktoriteetin sanaan. Tässä on perusteltua tarkastella silminnäkijöiden tai tiedollisen auktoriteetin luotettavuutta tiedon lähteenä. Voi todeta, että silminnäkijälausunnot eivät ole luotettavia, jos todistaja on ollut tapahtumapaikalla voimakkaan tunnekuohun vallassa tai myöhemmät kokemukset ovat päässeet värittämään hänen muistojaan. Sitä vastoin esimerkiksi opettajat tiedollisina auktoriteetteina ovat yleensä luotettavia, koska he ovat alansa asiantuntijoita. Näin ollen on mahdollista sanoa, että opiskelija voi tietää opettajansa asiantuntemuksen nojalla, että kolmion kulmien summa on 180 astetta, vaikka hän ei itse osaisi todistaa lausetta. Tässäkin tapauksessa on kuitenkin perusteltua vaatia, että opiskelijalla ei ole perusteita uskoa opettajan erehtyneen tässä asiassa.

2 pisteen vastauksessa kokelas esittää vastaukselleen yhden osuvan perustelun tai tekee jonkin asiaankuuluvan huomion tiedon perustumisesta silminnäkijän tai tiedollisen auktoriteetin sanaan.

4 pisteen vastauksessa kokelas esittää vastaukselleen yhden osuvan perustelun ja tekee jonkin asiaankuuluvan huomion tiedon perustumisesta silminnäkijän tai tiedollisen auktoriteetin sanaan.

6 pisteen vastauksessa kokelas perustelee vastaustaan johdonmukaisesti ja osaa liittää perustelunsa yleisempään pohdintaan siitä, millä edellytyksillä tieto voi perustua silminnäkijän tai tiedollisen auktoriteetin sanaan.

Osa II

7. *Filosofiakäsitys Wittgensteinin Tractatuksessa (30 p.)*

LOPS15:ssa tehtävä liittyy kurssin Johdatus filosofiseen ajatteluun (F11) kohtaan ”mitä filosofia on, filosofisten kysymysten ja filosofisen ajattelun luonne filosofian perinteessä ja ajan-kohtaisiin ongelmiin sovellettuna”. LOPS03:ssa on samassa kurssissa suurin piirtein vastaava kohta ”mitä filosofia on, filosofisten kysymysten luonne ja niiden suhde käytännöllisiin, tieteellisiin ja uskonnollisiin kysymyksiin”.

Wittgensteinin *Tractatuksessa* esittämä käsitys filosofiasta liittyy loogiseen positivismin eli loogiseen empirismiin. Suuntauksessa ajatellaan, että kaikki mielekkäät tosiasiaväitteet pitää voida todentaa havainnoin. Siksi luonnontieteen uskotaan kuvaavan koko todellisuutta. Filosofialla ei tuossa kuvauksessa ole juuri sijaa, ja sen tehtäväksi jää kielen kritiikki ja käsitteiden selventäminen. Filosofia on toimintaa, eikä se luo teorioita. Perinteinen metafysiikka osoitetaan mielettömäksi. Tehtävän johdanto kuitenkin osoittaa, että Wittgenstein uskoi filosofian onnistuvan tuottamaan ainakin joitakin tosia metafysisiä väitteitä.

Wittgensteinin mukaan filosofia on kielen selventämistä ja sen kritiikkiä. Tämä on aineiston selkeä pääväite. Siihen liittyy kaksi muuta väitettä. Ensiksikin Wittgenstein toteaa, että useimmat filosofiset ongelmat ovat näennäisiä ja johtuvat vain kielen väärinkäytöstä. Toiseksi hän esittää, ettei metafysisillä väitteillä ole merkitystä.

7.1. (15 p.)

Tekstikatkelman kuvaaminen omin sanoin saa olla pitkälti vain numeroidusta ja aforistisesta tyylistä luopumista. Tekstin muoto ja sisältö on kuitenkin melko vaativaa, ja kun tehtävänantona on asian kuvaaminen omin sanoin, on tavoitteena saada selville, onko kokelas ymmärtänyt tekstin.

Wittgenstein pyrki *Tractatus*ssa raivaamaan tilaa tärkeäksi kokemalleen loogiselle ja käsitteelliselle tutkimukselle. Loogisen empirismin kontekstissa tämä tila kuitenkin jää kapeaksi. Niinpä Wittgensteinin päätyttyä kuuluiseaan tikasmetaforaansa: ”6.54 Lauseeni selventävät siten, että se, joka minut ymmärtää, huomaa lopulta lauseitteni olevan mielettömiä, noustuaan niitä pitkin — niiden päällä — niiden yläpuolelle. (Hänen on niin sanoakseni heitettävä pois tikkaat kiivettyään niillä ylös.) Hänen on voitettava nämä lauseet, sen jälkeen hän näkee maailman oikein.” Ja tätä seuraavaan *Tractatus*sen vielä kuuluisampaan viimeiseen virkkeeseen: ”Mistä ei voi puhua, siitä on vaiettava.” Tätä voi pitää Wittgensteinin filosofiakäsityksen huonona puolena. Hän siis käänsi kokonaan selkänsä perinteiselle filosofialle, jonka tuottamien ideoiden varaan esimerkiksi demokraattiset yhteiskunnat on pitkälti rakennettu. Hyviä puolia ovat esimerkiksi selkeys ja yhteensopivuus tietynlaisen positivistisen ja ehkä myös yleisemmin luonnontieteellisen maailmankuvan kanssa.

Vastaus kohtaan 7.1. on essee, jonka pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

4 pisteen vastauksessa kokelas onnistuu kuvaamaan joitain seikkoja tekstikatkelmassa esiintyvistä filosofiakäsityksestä sekä esittämään jonkinlaisen huomion, joka on *Tractatus*sen filosofiakäsityksen arvioinnin kannalta osuva.

8 pisteen vastauksessa kokelas kuvailee oikeasuuntaisesti tekstikatkelmassa esiintyviä väitteitä filosofian luonteesta. Lisäksi hän arvioi melko osuvasti yhtä hyvää ja yhtä huonoa puolta. Vaihtoehtoisesti hän arvioi osuvasti vain toista puolta, mutta tuo esille useamman asiakuuluvan näkökohdan.

12 pisteen vastauksessa kokelas kuvailee tekstikatkelman sisällön oikein sekä arvioi monipuolisesti ja johdonmukaisesti *Tractatus*sen filosofiakäsitystä.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas osoittaa syvällistä ymmärtämystä *Tractatus*sen filosofiakäsityksestä sekä sen heikkouksista ja vahvuuksista.

7.2. (15 p.)

Wittgensteinin *Tractatus*ssa vastustamaa metafysiikkaa edusti käytännössä lähes koko *Tractatus*ta edeltänyt filosofian perinne. Siten melkein mikä tahansa perinteinen filosofiakäsitys, jonka mukaan käsitteellisen analyysin avulla tai muulla tavoin puhtaan ajattelun keinoin voidaan aidosti tavoittaa todellisuus, muodostaa jyrkän kontrastin Wittgensteinin näkemyksen kanssa. Filosofiakäsityksiä voidaan luokitella myös monella muulla tavalla, esimerkiksi sen mukaan, kuinka paljon ne korostavat filosofian harjoittamista. Tässä suhteessa Wittgensteinin käsityksellä filosofiasta nimenomaan aktiviteettina on mielenkiintoisia yhtymäkohtia esimerkiksi antiikin filosofiaan.

Wittgensteinin käsityksen lähisukulainen on tavallaan John Locken käsitys filosofiasta. Siinä ajatellaan filosofian olevan ikään kuin tieteiden aputyöläinen. Todellisuus saadaan selville tieteellisellä tutkimuksella, ja filosofian tehtävä on raivata tämän tieteellisen tutkimuksen esteet pois. Erona on esimerkiksi, että Locke ei painota kieltä samalla tavoin kuin Wittgenstein *Tractatus*ssa. Toinen sukulaiskäsitys on Wittgensteinin myöhemmässä filosofiassa korostuva terapeutinen filosofiakäsitys, jonka tavoitteena on, että pystytään lopettamaan filosofointi ja ryntäily päin kielen rajoja. *Tractatus*seen verrattuna filosofian menetelmät ja käsitys filosofiasta näyttävät esimerkiksi *Filosofisissa tutkimuksissa* monipuolisempina. Yhteistä on kuitenkin aktiviteetin korostaminen, kielen kritiikki ja pyrkimys filosofisten ongelmien hävittämiseen.

Vastaus kohtaan 7.2. on essee, jonka pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

4 pisteen vastauksessa kokelas onnistuu esittelemään yhden vaihtoehdoisen käsityksen filosofiasta ja vähintään implisiittisesti vertaamaan sitä *Tractatuksessa* esitettyyn käsitykseen.

8 pisteen vastauksessa kokelas esittelee yhden vaihtoehdoisen käsityksen filosofiasta ja vertaa sitä *Tractatuksessa* esitettyyn käsitykseen, esimerkiksi loogisen positivismin metafysiikan kritiikkiin tai tieto-oppiin, kielen kritiikkiin tai ajatukseen filosofiasta toimintana.

12 pisteen vastauksessa kokelas esittää johdonmukaisesti ja monipuolisesti yhden vaihtoehdoisen käsityksen filosofiasta ja vertaa sitä *Tractatuksessa* esitettyyn käsitykseen useiden ulottuvuuksien osalta.

Huippupisteiden vastaukselle on tyypillistä filosofian perinteen tuntemus ja filosofisesti olennaisten seikkojen analysointi ja arviointi filosofiakäsityksissä.

8. Eutanasia (30 p.)

LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssin Etiikka (FI2) kohtaan ”moraali ja – – soveltava etiikka” ja ”etiikka ja yksilön moraaliset ratkaisut: ihmissuhteet ja elämänvalinnat”. Edellinen kohta löytyy myös LOPS03:n kurssista Filosofinen etiikka (FI2), jossa toinen tehtävään liittyvä kohta on ”filosofinen etiikka ja kysymys hyvästä elämästä”. Olennaisessa roolissa ovat lisäksi argumentaatiota koskevat kohdat, jotka LOPS15:ssä ovat kurssilla Johdatus filosofiseen ajatteluun (FI1) ja LOPS03:ssa kurssilla Tiedon ja todellisuuden filosofia (FI3). Molemmissa kursseissa tehtävällä on yhtymäkohtia myös kurssiin Yhteiskuntafilosofia (FI3/FI4).

Eutanasia-aloite hyvän kuoleman puolesta löytyy osoitteesta <https://www.kansalaisaloite.fi/fi/aloite/2212>.

Eutanasia viittaa tarkoituksella suoritettuun toisen, parantumattomasti sairaan ihmisen kuoleman tuottamiseen. Eutanasiasta ei voida puhua, jos kuolema tapahtuu kuolevan tahdon vastaisesti. Yleensä eutanasian tavoitteena on kuolevan henkilön sietämättömän kärsimyksen lopettaminen ja siinä edellytetään kuolevan vapaaehtoista, toistuvaa ja oikeustoimikelpoista pyyntöä.

Avustettuun kuolemaan liittyy käsitteellisiä erotteluja. Eutanasialla tarkoitetaan lääkärin tai muun hoitohenkilökunnan suorittamaa kuoleman tuottamista. Avustettuja itsemurhia on kahdenlaisia. Väljemmässä muodossa itsemurhaa saa avustaa loppuun asti. Lievemässä muodossa kuolevalle voidaan hankkia itsemurhassa tarvittavat lääkkeet, mutta hänen on itse otettava ne. Sairauden parantamiseen tähtäävän hoidon lopettamista kutsutaan joskus harhaanjohtavasti passiiviseksi eutanasiaksi.

Palliativisella eli oireenmukaisella hoidolla tarkoitetaan potilaan aktiivista kokonaisvaltaista hoitoa silloin, kun kuolemaan johtava tai henkeä uhkaava sairaus aiheuttaa kärsimystä tai heikentää hänen elämänlaatuaan. Palliativinen hoito ei siis tähtää sairauden parantamiseen vaan jäljellä olevan elämän mahdollisimman hyvään laatuun. Riittäväällä kipulääkityksellä on siinä merkittävä rooli. Saattohoidoksi kutsutaan palliativisen hoidon viimeistä vaihetta. Palliativinen sedaatio tarkoittaa kuolevan potilaan rauhoittamista alentamalla tarkoituksellisesti hänen tajunnantasoaan. Sillä ei pyritä jouduttamaan kuolemaa vaan nukuttamaan potilas kuolemaan asti.

Eutanasiaa koskeva julkinen keskustelu tuo esiin hyvin monenlaisia näkökulmia. Eettisten kannanottojen lisäksi mukana on uskonnollisia, käytännöllisiä ja yhteiskunnallisia. Kirjoitukset ovat usein hyvin tunnevaltaisia. Edes varsinaisista faktoista koskien sitä, mitä tapahtuu eutanasian sallineissa maissa tai edes Suomessa, ei olla yksimielisiä. Vielä vähemmän siitä, mitä tulevaisuudessa voi tapahtua. Siksi argumentaation arvioiminen voi olla vaikeaa ja kokeilla on varsin vapaat kädet.

Yhteisenä lähtökohtana lienee ihmisarvo. Siitä voi toisaalta päätyä ihmisen hengen riistämisen kieltoon tai vaihtoehtoisesti ihmisen itsemääräämisoikeuden tai kärsimyksen minimoimisen kunnioittamiseen. Huomionarvoista on myös, että samankaltaiset tilannekuvaukset voivat johtaa päinvastaisiin kantoihin, kuten esimerkiksi johtopäätös elämän traagisen vaikeutumisen seurauksista Kalle Könkkölän ja Lääkäriin kirjoituksissa.

Tehtäväosioissa 8.1. ja 8.2. on huomattava, että yhdessä aineistossa voi olla useampia argumentteja. Kokelas saa kuitenkin tulkita yhden aineiston yhtenäiseksi argumentiksi.

8.1. (10 p.)

Eutanasian laillistamisen puolustajien ongelmana on, että väärinkäytösten estämiseksi eutanasian lailliselle sallimiselle halutaan tiukat kriteerit. Tällöin itsemääräämisoikeutta ja sietämättömien kärsimysten estämistä korostavat perustelut vaativat lisäehtoja, jotka mutkistavat argumentaatiota. Kahden pääargumentin yhdistäminen ei myöskään ole aivan helppoa, koska itsemääräämisoikeuden pitäisi olla myös ihmisillä, joilla ei ole sietämättömiä kipuja.

Laillistamista puolustavia kirjoituksia ovat Lääkäriin, Omaisen ja Puusan. Myös muista artikkeleista voi tuki silti löytyä jollain tulkinnalla laillistamista puolustavia argumentteja. Vastaus kohtaan 8.1. on essee, jonka pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas esittelee kaksi eutanasian laillistamista puolustavaa argumenttia. Vaihtoehtoisesti hän erittelee ansiokkaasti yhden puolustavan argumentin sekä sen ansiot ja heikkoudet.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittelee kaksi eutanasian laillistamista puolustavaa argumenttia sekä erittelee ne ja niiden ansiot ja heikkoudet ainakin siinä määrin, että voi esittää arvion niiden keskinäisestä hyvyydestä.

8 pisteen vastauksessa kokelaan erittely on tarkkaa ja monipuolista ja argumenttien vaikutavuusero hyvin perusteltu.

8.2. (10 p.)

Eutanasian laillistamisen vastustajien argumenteissa esiintyy runsaasti ns. kaltevia pintoja (myös kalteva taso, liukas pinta tai viettävä rinne, engl. slippery slope). Vaikka tällaista argumentointia pidetään usein filosofiassa rakenteellisesti ongelmallisena, eutanasiakeskustelussa niin ei välttämättä ole. Kriittinen kysymys on, kuinka hyvin laillistamisen oletettu (negatiivinen) seuraus on perusteltu.

Laillistamista vastustavia kirjoituksia ovat Jäschken ja Kylänpään, Räsäsen ja Könkkölän. Myös muista artikkeleista voi toki silti löytyä jollain tulkinnalla vastustavia argumentteja. Vastaus kohtaan 8.2. on essee, jonka pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas esittelee kaksi eutanasian laillistamista vastustavaa argumenttia. Vaihtoehtoisesti hän erittelee ansiokkaasti yhden vastustavan argumentin sekä sen ansiot ja heikkoudet.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittelee kaksi eutanasian laillistamista vastustavaa argumenttia sekä erittelee ne ja niiden ansiot ja heikkoudet ainakin siinä määrin, että voi esittää arvion niiden keskinäisestä hyvyydestä.

8 pisteen vastauksessa kokelaan erittely on tarkkaa ja monipuolista ja argumenttien vaikutavuusero hyvin perusteltu.

8.3. (10 p.)

Tämä kohta tarjoaa kokelaalle mahdollisuuden esittää omia argumentteja, joita ei ole aineistossa. Sitä ei kuitenkaan edellytetä, vaan aineistossa esiintyvien argumenttien harkittu ja käsitteelliselle filosofiselle tasolle nouseva vertailu ja arviointi riittävät täysiin pisteisiin, jos niillä on onnistuttu johdonmukaisesti perustelemaan oma kanta. Vastaus kohtaan 8.3. on essee, jonka pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas esittää oman jollain lailla perustelun kantansa eutanasian laillistamisesta.

5 pisteen vastauksessa kokelas perustelee johdonmukaisesti kantansa eutanasian laillistamisesta.

8 pisteen vastauksessa kokelaan argumentit ottavat kattavasti kantaa aineistossa esitettyihin näkökohtiin ja muodostavat johdonmukaisen kokonaisuuden.

9. Tieteelliset mallit (30 p.)

LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssin Tieto, tiede ja todellisuus (FI4) kohtaan ”tieteellisen tutkimuksen luonne ja menetelmät, tieteellinen päättely; ilmiön, tutkimusaineiston, mallin ja teorian käsitteet sekä niiden keskinäinen suhde”. LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Tiedon ja todellisuuden filosofia (FI3) kohtaan ”tieteellisen tutkimuksen luonne ja sen metodologisia peruskäsitteitä”.

Tieteenfilosofinen näkökulma voi merkitä melko yleisluontoista tieteellisen tutkimuksen luonteen ja menetelmien tai tieteellisen päättelyn, esimerkiksi mallien käytön abstraktia ja

käsitteellistä analyysia. Kokelas voi hyvin käyttää käsitteistöä, jota ei ole opiskeltu filosofian (vaan muilla lukion) kursseilla. Tieteenfilosofinen osaaminen lukiossa vaatii usein filosofialle tyypillisesti oman tietämättömyyden tunnustamista ja aitoa tieteidenvälisyyttä. Erityisesti LOPS15 korostaa filosofian syntetisoivaa ja oppiainerajat ylittävää roolia myös varsinaisen tieteenfilosofian ulkopuolella ("Filosofian opiskelu – – auttaa näkemään, miten eri tieteenalojen ja ajatteluperinteiden käsitykset rakentuvat ja eroavat toisistaan", "tiedon ja argumentaation luonne eri tiedonaloilla: miten väitteitä muodostetaan, koetellaan ja perustellaan joissain lukion oppiaineissa").

9.1. (10 p.)

Aineistossa esiin tulevia tieteenfilosofisia oppeja ovat esimerkiksi verismi, jonka mukaan tiede tavoittelee totuutta, ja instrumentalismi, jonka mukaan tiede tähtää vain toimiviin malleihin ja teorioihin. Videokatkelmassa esiintyvät henkilöt eivät ole filosofeja vaan tieteentekijöitä, jotka pyrkivät pääosin opetustarkoituksessa kertomaan, mistä heidän toiminnassaan on kyse. Siksi selkeiden tieteenfilosofisten kannanottojen löytäminen on vaikeaa. Suuri osa lausumista voidaan tulkita verisminä, jossa tiede nähdään totuuden tavoitteluna, ("ei etsitä lopullisia luonnonlakeja vaan yritetään saada lisää tietoa maailmasta", "fysiikan lakien ja planeettamme materiaalien säätelemien kehittyneiden ja ennustuskykyisten mallien rakentaminen", "sellaisten kokonaisselitysten rakentaminen, jotka sopivat havaintoihimme mutta ylittävät sen, mitä voimme yksittäisissä tilanteissa havaita"). Toisen videokatkelman viimeinen kommentti "tieteessä ei ole kyse totuuden vaan toimivien mallien löytämisestä" on kuitenkin selkeän instrumentaalinen ja useat muutkin kommentit, myös yllä verismistä olevat esimerkit, voidaan tulkita instrumentalistisesti.

Aineistossa korostuvia tieteellistä toimintaa kuvailevia piirteitä ovat esimerkiksi seuraavat: testaaminen, verifiointi ja falsifikointi ("arvataan, lasketaan seuraukset ja verrataan todellisuuteen"), empirismi ja kokeellisuus ("kaikki alkaa havainnoista tai kokeista, koska (luonnon)tiede perustuu fyysiseen maailmaan"), havainnot ylittävien matemaattisten ja tietokonemallien rakentaminen ("jotkut mallin ilmiöt ylittävät sen mitä voimme kokonaan havaita") sekä yritys ja erehdys ("tehdään koe, joka epäonnistuu, ja yritetään ymmärtää, miksi niin kävi").

Vastaus kohtaan 9.1. on essee, jonka pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas esittelee jollain tavoin tieteenfilosofisesti videokatkelmista valitsemaansa kuvauksen tieteellisestä toiminnasta.

5 pisteen vastauksessa kokelas erittelee tieteenfilosofisesti videokatkelmista valitsemaansa kuvausta tieteellisestä toiminnasta.

8 pisteen vastauksessa kokelaan erittely on tarkkaa ja monipuolista ja tyypillisesti hyödyntää suurinta osaa yllä esitetystä tieteenfilosofisista käsitteistä.

9.2. (20 p.)

Mallit voivat olla todella monenlaisia. Vaikka aineisto ja esimerkiksi tehtävä 7 saattavat johtaa ajattelemaan, että filosofia ei ole tiede, malleja voi hakea myös filosofiasta, jossa niitä on runsaasti tarjolla. Lukion tieteenfilosofiassa malliksi usein kutsutaan Hempelin–Oppenheimin peittävän lain mallia eli deduktiivis-nomologista tieteellisen selittämisen mallia. Malleiksi kuitenkin kelpaavat monet muutkin filosofiset ajatuskokonaisuudet, vaikkei termiä malli käytettäisikään. Esimerkiksi Platonilta voisi tulla kyseeseen vaikkapa järjen johtama harmoninen kokonaisuus mallina oikeamielisestä sielusta ja analogisesti oikeudenmukaisesta yhteiskunnasta.

Videoaineisto kannustaa valitsemaan dna-mallin biologiasta tai jonkinlaisen maapallon tietokone-mallin. Toki kartat ovat yksinkertaisempi maantieteeseen perustuva malli. Vahva fyysiikan painotus voi johtaa esimerkiksi Bohrin atomimalliin tai sitä karkeasti rakenteellisesti muistuttavaan kopernikaaniseen aurinkokuntamalliin. Muina vaihtoehtoina ovat esimerkiksi psykologiasta Freudin malli tiedostamattoman toiminnasta tai kysynnän ja tarjonnan hinnanmuodostusta säätelevä malli yhteiskuntaopista.

Esimerkinomaisesti peittävän lain mallia koskevaan selitykseen voisi kuulua seuraavat piirteet: Mallin tehtävänä on esittää, miten ilmiö selitetään tieteellisesti. Elementit ovat alkuehdot, luonnonlait (tai lainomaiset säännönmukaisuudet) ja selittävä päätelmä, joka on looginen deduktio. Kun kyse on filosofiasta, kaikki nuo käsitteet ovat abstrakteja ja siten jossain määrin teoreettisia. 1900-luvun puolivälin tienoilla mallilla oli autoritatiivinen tieteenfilosofin asema luonnontieteissä. Alusta lähtien peittävän lain mallin deduktiivinen luonne oli kuitenkin kritiikin kohteena eikä vastannut sitä, mitä tieteessä tapahtui. Mallia on pyritty laajentamaan mm. induktiivisen päättelyn paremmin huomioon ottavaan suuntaan. Viimeistään Kuhnin teoksesta *Tieteellisten vallankumousten rakenne* (1962, suom. 1995) lähtien mallin asema on heikentynyt ratkaisevasti. Tähän on liittynyt siirtymä normatiivisesta tieteenfilosofiasta, jossa filosofit yrittivät sanoa tieteilijöille, mitä pitäisi tehdä, nöyrempään ja deskriptiivisempään tieteenfilosofiaan, jossa yritetään ymmärtää käsitteellisellä tasolla, mitä tieteessä tapahtuu.

Vastaus kohtaan 9.2. on essee, jonka pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittelee tieteellisen mallin ja kuvaa sen rakennetta tavalla, joka ilmentää jonkinlaista tieteenfilosofista ymmärrystä siitä, mitä tieteellinen malli on.

10 pisteen vastauksessa kokelas selittää valitsemansa tieteellisen mallin rakenteen ja vähintään yhden sen teoreettisista käsitteistä sekä arvioi mallia ja sen merkitystä tieteenfilosofiasta.

15 pisteen vastauksessa kokelaan ymmärrys mallista on selkeää ja sen tieteenfilosofisen merkityksen arviointi monipuolista ja johdonmukaista.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas osoittaa syvällistä ymmärtämystä mallista sekä tieteenfilosofisen ajattelun ja käsitteistön kattavaa hallintaa.